

ZAMONAVIY INGLIZ TILIDA SODDA GAPLARNING ASOSIY TURLARINING ISHLASHINI TAHLIL QILISH

Akhmedov Utkir Ilkhomovich

utkuriy35@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ingliz tilidagi sodda gaplarning asosiy grammatik xususiyatlari, ularning tasnifi va tuzilishiga doir lingvistik nazariyalar tahlil qilinadi. Sodda gaplar shaxsiy, noaniq shaxsiy va shaxssiz turlarga bo'linishi, ikki qismli gaplarning tuzilishi hamda ellipsis (tushirilish) hodisasining sintaktik va semantik xususiyatlari misollar asosida yoritiladi. Shuningdek, ingliz tilidagi ellipsisning turli ko'rinishlari, uning tiklanish mexanizmlari va nutqiy vazifalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: sodda gap, shaxsiy gap, shaxssiz gap, ellipsis, predikat, mavzu, sintaksis.

KIRISH.

Ingliz tili sintaksisida sodda gaplar muhim o'rin egallaydi, chunki ular nutqning asosiy kommunikativ birligi hisoblanadi. Har qanday sodda gap bitta grammatik asos – mavzu va predikatning birligi – atrofida shakllanadi. Gaplarning tuzilishi, ularning kengayishi yoki qisqarishi turli grammatik hodisalarning vujudga kelishiga olib keladi. Xususan, ingliz tilida sodda gaplar ruschaga o'xshash bo'lsa-ularning o'ziga xos sintaktik xususiyatlari mavjud.

Ushbu maqolada ingliz tilidagi sodda gaplarning turlari, ikki qismli gaplarning grammatik modellari hamda ellipsis hodisasining strukturaviy turlari ilmiy asosda tahlil qilinadi

Barcha oddiy jumalarni bir qator grammatik xususiyatlarga qarab tasniflash mumkin. Tuzilishi jihatidan ingliz tilida oddiy va murakkab jumlar farqlanadi. Bu jihatdan ingliz tizimi rus tizimi bilan taqqoslanadi, garchi u bir qator xarakterli xususiyatlarga ega bo'lsa ham.

Oddiy jumlada faqat bitta grammatik asos mavjud bo'lib, u ikkinchi darajali a'zolar bilan birga bo'lishi yoki ularsiz mavjud bo'lishi mumkin. Masalan,:

BizBarcha oddiy jumalarni bir qator grammatik xususiyatlarga qarab tasniflash mumkin. Tuzilishi jihatidan ingliz tilida oddiy va murakkab jumlar farqlanadi. Bu jihatdan ingliz tizimi rus tizimi bilan taqqoslanadi, garchi u bir qator xarakterli xususiyatlarga ega bo'lsa ham.

Oddiy jumlada faqat bitta grammatik asos mavjud bo'lib, u ikkinchi darajali a'zolar bilan birga bo'lishi yoki ularsiz mavjud bo'lishi mumkin. Masalan,:

We will not stop – Biz to'xtamaymiz;

They have finished their project by 3 o'clock -Ular o'z loyihalarini soat 3 da yakunladilar;

It is a great idea -Bu ajoyib g'oya.

Oddiy jumlarning qo'shimcha tasnifi mavzu turiga asoslanadi. Ushbu mezonga muvofiq ingliz tilida shaxsiy, noaniq shaxsiy va shaxssiz jumlar ajratiladi (1-jadvalga qarang).

1-jadval. Ingliz tilidagi gaplarning strukturaviy turlari

Grammatik turi	Tavsif	Misol	Tarjimasi
Shaxsiy	Mavzu ma'lum bir shaxs yoki ob'ektni ifodalaydi.	<i>Cat was sleeping on the table.</i>	<i>Mushuk stolda uxlayotgan edi.</i>
Noaniq	Bu holda mavzu ma'lum bir	<i>They say he will be in</i>	<i>Ularning aytishicha, u</i>

shaxsiy	sub'ektga emas, balki mavhum tushunchaga tegishli bo'lgan harakatni anglatadi. Rus tilida bunday jumalarda faqat predikat mavjud (masalan, ular gapirishadi, yozadilar, tasdiqlaydilar). Ingliz tilida predikat ham ishlatiladi, ammo u semantik yukga ega emas.	<i>Moscow on Sunday. You never know what may happen. One must follow these rules.</i>	<i>yakshanba kuni Moskvada bo'ladi. Siz nima bo'lishi mumkinligini hech qachon bilmaysiz. Bu qoidalarga rioya qilish kerak.</i>
Shaxssiz	Faktning qisqacha mazmuni. Rus tilida bunday ixcham jumlar faqat mavzu yoki predikatdan iborat bo'lishi mumkin (masalan, <i>Зима. Темнеет.</i>). Ingliz tilida rasmiy mavzu ham ishlatiladi, ammo bu holda u har doim it olmoshi bilan ifodalanadi.	<i>It is getting cold here. It is spring. It seems that I've lost my keys.</i>	<i>Sovuyabdi. Bahor. Men kalitlarimni yo'qotganga o'xshayman.</i>

Ikki qismli jumalar

Endi biz oddiy inglizcha jumalarning asosiy tarkibiy turlarini ko'rib chiqamiz. Ingliz tilidagi oddiy jumlaning asosiy elementi mavzu va predikat birligidir. Bu shuni anglatadiki, oddiy jumla ikkita asosiy komponentdan iborat: mavzu va predikat. Shu nuqtai nazardan, biz ikki qismli jumla haqida gapiramiz. Biroq, jumla tuzilishi o'zgarishi mumkin. Ko'pgina hollarda, bu o'zgaruvchanlik darajasi predikatning pozitsiyasiga va predikat rolini bajaradigan fe'l turiga bog'liq. Fe'llar predikat pozitsiyasini egallaydi va odatda o'timli, o'timsiz yoki bog'lovchi fe'llar vazifasini bajaradi. Bir nechta misollarni ko'rib chiqing:

1. John ran.
2. John is a student.
3. John is clever.
4. John learned French.
5. John gives Mary his book.
6. John lives in London.
7. We found John guilty.
8. We found John a bore.

Yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdiki, ushbu model keng tarqalgan yoki tarqatilmagan bo'lishi mumkin. Taklifning majburiy elementlari uning tuzilishini kengaytiradigan tarkibiy qismlardir. Shunga qaramay, shuni ta'kidlash kerakki, jumlada juda zarur bo'lmagan boshqa elementlar, masalan, predlogli qo'shimchalar yoki holatlar bo'lishi mumkin. Ushbu elementlar har qanday tuzilishga qo'shilishi mumkin. Quyidagi misollarni ko'rib chiqing:

John ran quickly to me.
My friend John is a very clever student.
My son is a very kind boy.

Tarqatilmagan jumla asosiy modelning faqat ikkita asosiy pozitsiyasini o'z ichiga oladi: mavzu va predikat. Biroq, bunday takliflar kam. Ko'pgina hollarda, ixtiyoriy elementlar bilan to'ldirilgan umumiy jumalar mavjud.

Ellipsis (to'liq bo'lmagan jumla).

Ellipsis-bu majburiy tarkibiy element tushirilgan jumlaning tuzilishi. Bunday holda, u mavzu yoki predikat bo'lishi mumkin. Ba'zi hollarda, bu ikkala element ham etishmayapti, natijada to'liq bo'lmagan gap paydo

bo'ladi. Misollarni ko'rib chiqing:

“What was her name?” I said.

“Tutts,” he replied (Bates). Ellipsis-bu majburiy tarkibiy element tushirilgan jumlaning tuzilishi. Bunday holda, u mavzu yoki predikat bo'lishi mumkin. Ba'zi hollarda, bu ikkala element ham etishmayapti, natijada to'liq bo'lmagan gap paydo bo'ladi.

Misollarni ko'rib chiqing:

“What was her name?” I said.

“Tutts,” he replied (Bates).

Ko'pincha, elliptik jumlaning aniqlaydigan matnning bir qismi undan oldin keladi. Biroq, ba'zida u unga ergashishi mumkin. Misollar keltiramiz:

“I have to do a rough survey for a plan.”

“Is someone moving in?”

“Doubtful,” he said. “It's much more likely they'll pull it down” (Bates).

Oddiy gapning (Ellipsis) bir nechta strukturaviy turlari mavjud. Ellipsislar jumalarning qaysi qismlariga asoslanganligiga qarab farqlanadi. Tasnifni ko'rib chiqing:

1. Predikat yoki uning kichik a'zolari bo'lgan yoki bo'lmagan qismiga asoslangan jumlar. Masalan,:

“What did you do?” I said. “It's much more likely they'll pull it down” (Bates).

Oddiy gapning (Ellipsis) bir nechta strukturaviy turlari mavjud. Ellipsislar jumalarning qaysi qismlariga asoslanganligiga qarab farqlanadi. Tasnifni ko'rib chiqing:

1. Predikat yoki uning kichik a'zolari bo'lgan yoki bo'lmagan qismiga asoslangan jumlar. Masalan,:

“What did you do?” I said.

“Filled 'em” (Bates).

2. Mavzuga asoslangan jumlar. Masalan,:

Loman: Well, sir... if I must answer, I did fancy someone had taken it.

Dr. Senior: Who?

Loman: Greenfield (Walsh).

3. Ifoda etilmagan predikatga qarab kichik a'zolariga asoslangan jumlar:

a) qo'shimchada:

Loman: That's all right then. You can give me my bill now, Cripps.

Cripps: Bill? What bill? (Walsh).

b) vaziyatga

Edward: ... Tell me, does she ever pay you any wages?

Jacob (shaking his head): Never, Master Edward (Walsh).

Ko'pincha bu misollar og'zaki nutqda uchraydi. Ushbu konstruktsiyalardan foydalanishning eng yaxshi usuli jumlaning etishmayotgan elementlari oldingi nusxalarda yoki kontekstda aniq va aniq tasvirlangan holatlarda yuzaga keladi. Bunday tuzilmalar ko'pincha rivoyat matnlarida uchraydi. Bunday hollarda elliptik tuzilmalar jumlaning alohida qismlari bilan ifodalanadi, ular bir-biridan alohida ko'rinadi. Shunga qaramay, ushbu konstruktsiyalar umumiy fikrni alohida jumlar shaklida davom ettirishi aniq. Keling, bir nechta misollar keltiraylik.

Only theres no bridge any more. No truck. No Egbert (Maltz).

The long, unbearable nightmare had begun. And the reign of Cant, Delusion, and Delirium.

Ushbu toifaga to'liq tuzilishga ega bo'lgan alohida jumlar ham kiradi, ammo ular elliptik deb hisoblanadi. Buning sababi shundaki, ular bo'ysunuvchi kasaba uyushmalaridan boshlanadi. Bunday dizaynlar shuni ko'rsatadiki, bu jumlar yanada murakkab va tugallangan tuzilmaning faqat bir qismidir. Misollar keltiramiz:

Musically it was terrible, but it bit into your brain, it got into your blood, like a crude stimulant. Which was precisely why Ernest objected to it? (Greenwood).

Nolinchi versiyaning tuzilishini shakllantirishdan iborat elliptizatsiya usuli diqqatga sazovordir. Ellipsizatsiya ellipsisga qarama-qarshi jarayon sifatida qaraladi, unda nol variant aniq variant bilan

almashtiriladi. Sintagmatik ravishda to'ldiriladigan jumlar ajralib turadi, ularni kontekst yordamida o'z shaklida tiklash mumkin. Paradigmatik ravishda to'ldiriladigan jumlar ham ajralib turadi, bu erda so'zni boshqa shunga o'xshash konstruktsiyalar asosida tushuntirish mumkin. Ushbu konstruktsiyalar tilda paydo bo'lishi mumkin, ammo berilgan elliptik jumlaning kontekstining bir qismi bo'lishi shart emas.

Asosiy taklifdan tiklanishi mumkin bo'lgan sintagmatik ravishda to'ldiriladigan tuzilmalarni ta'kidlash muhimdir. Ular berilgan jumlaning o'zidan yoki elliptik konstruktsiyadan oldingi oldingi gapdan to'ldirilishi mumkin. Masalan,:

She was proud of her father having been a staff officer and her husband a colonel in the Medical Service (S. Maugham).

The spoken language does even less than the written to make inflexional endings genuinely distinctive (R. Long).

In form, too, the exclamatory resemble the interrogative sentences (E. Kruisinga).

Sam was in her blood. Had always been. Would always be (P. Abrahams).

The two mens eyes met. In Dorians there was infinite pity (O. Wilde).

“How were the races?” “Fine” (E. Hemingway).

Ellipsis oldingi kontekstdan tiklangan jumlar juda kam uchraydi. Shunga qaramay, ingliz tilida bunday holatlarni aniqlash qiyin. Ular kamdan-kam hollarda kuzatiladi. Bir nechta misollarni ko'rib chiqing:

Sometimes, with his mocking grin, hed say, “A lot of vagabonds, thats all we are” (M. Catoo).

“Nice letter, isnt it?” (Cronin).

Qizig'i shundaki, bir-birini to'ldirishi mumkin bo'lgan ikkita elliptik jumlar mavjud. Elliptik konstruktsiyalar bilan paradigmatic ravishda to'ldiriladigan jumlarni tahlil qilishda ular tadqiqotchilar orasida katta qiziqish uyg'otishi qayd etildi. misol sifatida imperativ shaklidagi predikativ fe'llardan foydalanadigan rag'batlantiruvchi jumlar ko'rib chiqiladi.

“Stop and speak to me” (J. Galsworthy).

“Come on”, Aymo said to the girls.

Ushbu turdagi jumalarda "siz" shaxsiy olmoshi bilan ifodalangan mavzu, odatda, nol element vazifasini bajarib, chiqarib tashlanadi. Buni ingliz tilidagi nutqda "siz" olmoshi aniq shaklda mavjud bo'lgan rag'batlantiruvchi jumlar ham borligi tasdiqlaydi.

“You listen to me, Horace” (J. Steinbeck).

Boshqa kommunikativ tipdagi elliptik jumlar, masalan, rivoyat va so'roq, ingliz tilida biroz kamroq uchraydi. Masalan,:

“Disturbing! The porridge is burnt again!” (Ch. Bronte).

“Competent woman”, thought the Inspector to himself

“Feeling better?” he asked (M. Catto).

Bundan tashqari, "be" fe'lining ellipsisi, asosan, hozirgi zamonda, ya'ni yo'qolgan to'plam va undov intonatsiyasi bilan elliptik konstruktsiyada, nomli predikatlarda ayniqsa sezilarli. Masalan,:

“Doyce in England!” exclaimed Arthur (Ch. Dickens).

Bleak and dark the January night (J. Galsworthy).

Ellipsis sifatida oddiy jumlaning ushbu tarkibiy turini tahlil qilishda jumlarning haqiqiy bo'linishini ham eslatib o'tish muhimdir. Haqiqiy bo'linish nazariyasining asoschilaridan biri bayonotning tarkibiy elementlari sifatida asos va yadroni ajratib ko'rsatdi.

Keyinchalik "mavzu" va "rema" atamaları keng tarqalgan. Mavzu bayonotning boshlang'ich qismi yoki xabar ob'ekti sifatida qaraladi, rema esa xabarning asosiy mazmunini o'z ichiga olgan element, ya'ni bayonotning kommunikativ markazidir.

Analitik tillarda remani uzatishning ikkita asosiy usuli mavjud: sintaktik va leksik. Sintaktik usul amfatik kabi maxsus konstruktsiyalarni o'z ichiga oladi, bu erda predikat, passiv ovoz, inversiya, jumlaning prepozitsiyasiga kiritilgan qismlar, shuningdek so'zlarning tartibi va ishlab chiqaruvchiga yoki harakat manbasiga ishora qiluvchi predlogli qo'shimchalar rema vazifasini bajaradi.

Leksik usul cheklovchi va kuchaytiruvchi zarralarni o'z ichiga oladi, masalan: only, merely, just, namely, such as, rather than, noaniq artikl va salbiy va refleksiv olmoshlar.

Elliptik jumalarning tuzilishi va semantikasiga kelsak, ular aniq mavzuning yo'qligi va faqat yangi ma'lumotlar, ya'ni rema mavjudligini ko'rsatadi. Bu holda mavzu ellipsisning aniq tiklanadigan qismi bo'lib, uni sintagmatik yoki pragmatik usullar bilan to'ldirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Greenbaum S., Quirk R. A Student's Grammar of the English Language.
2. Leech G., Svartvik J. A Communicative Grammar of English.
3. Kruisinga E. English Syntax.
4. Maugham S., Wilde O., Hemingway E. – misollar olingan asarlar.
- ?? Ахмедова, А. Х. (2020). Продуктивные и непродуктивные модели образования новых слов. polish science journal, 318.
- ?? Khusenovna, A. A. Occasionalism as A Phenomenon of Word Creation in the Light of MEDIA Discourse. American Journal of Business Management, Economics, and Banking, 23, 227-232.
- ?? Ахмедова, А. Х., & Сайдуллаева, З. (2023). Грамматические ошибки в текстах современных русских песен. Ответственный редактор: НВ Карповская Редколлегия, 114.
- ?? Ахмедова, А. Х. (2020). ОСОБЕННОСТИ СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ГНЁЗД С ВЕРШИНОЙ НЕОЛОГИЗМОМ (НА МАТЕРИАЛЕ «СЛОВАРЯ ПЕРЕМЕН» М. ВИШНЕВЕЦКОЙ). In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 17-22).
- ?? Ахмедова, А. Х. (2019). РАЗВИТИЕ ДЕРИВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ЗАИМСТВОВАННЫХ НЕОЛОГИЗМОВ. Студенческий вестник, (37-1), 8-10.
- ¹ Яхшиев, А. А. (2010). Синтактико-текстовая экспрессия как лингвистическая категория (на материале немецкого языка). Вестник Челябинского государственного университета, (29), 174-176.
- ¹ Yaxshiyev, A. (2022). The Contextual-Explicit Possibilities Of Variation Of The Phraseological Unit (Phe) In National Speech. Journal of Positive School Psychology, 6(9).
12. Бушуй, А. М., & Яхшиев, А. А. (1986). Фразеология узбекской диалогической речи (на материале художественной прозы). Сов. тюркология, 3, 27-33.